

Vladimir Nabokov

GYÉR VILÁG

Részlet

Várady Szabolcs fordítása

Ez a pajta vagy inkább fészker, ahol „bizonyos jelenségek” játszódtak le 1956 októberében (néhány hónappal Hazel Shade halála előtt), korábban egy német származású különöz gazdálkodó volt. Paul Hentznernek hívták, és olyan régimódi kedvteléseknek hódolt, mint az állatkitömés meg a fűvészkedés. Az atavizmus furcsa tréfája folytán (magyarázta Shade, aki szeretett beszélni róla – ez volt különben az egyetlen olyan alkalom, amikor az én drága öreg barátom egy cöppet unalmassá vált!) azokra a „különöz németekre” ütött vissza, akik három évszázaddal ezelött az első nagy természetbúvárok ősei voltak. Noha nem részesült semmilyen magasabb képzésben, és ténben-időben távoli dolgokról nem sokat tudott, volt a lényében valami színes és földközeli, amit John Shade sokkal inkább méltányolt, mint az angol tanszék kisvárosi kifinomultságát. Ő, aki olyan finnyás gonddal választott magának társat a kőszálásaihoz, örömet kutyaolt végig mindcn áldott este a hórihorgas és ünnepléses némettel a Dulwichba vezető erdei ösvényen és körös-körül ismerősének a földjein. Minthogy élt-halt a pontos szavakért, nagyra tartotta Hentzner, mert az tudta „a dolgok nevét” – pedig hát azoknak a neveknek egyike-másika minden bizonynal helyi torzszülemény volt, vagy germanizmus, vagy a vén pernahajder pusztá kitalációja.

Shade most valaki másnak a társaságában sétált. Világosan emlékszem egy pompás estére: barátom sziporkázott, ontotta az élcet, a kecskerímeket, az anekdotát, én pedig gálánosan kontráztam neki Zembláról és kalandos megmenekülésekről szóló történetekkel! Ahogy ott baktattunk a dulwichi erdő szélén, félbeszakított, hogy felhívja a figyelmemet egy természetes barlangra a virágzó somfák alatt vezető ösvény melletti mohos sziklafalban. A derék földműves mindig megállt ezen a helyen, és egyszer, amikor a kislia is elkísérte, ez utóbbi, miközben a lépteit szaporázta mellettük, odamutatott, és tájékoztatólag megjegyezte: „Itt szokott papa pipilni.” Egy másik, kevésbé sületlen történet a dombtetőn várt rám, ahol az aranyvessző tengeréből élesen kivált egy négyszögletes, pillangóktól hemzsegő földdarab: elborította a füzike, a tejelőkóró meg a vasfű. Miután (1950 körül) otthagya a felesége, és magával vitte a gyerekeket is, Hentzner eladta a tanyaházát (most autószozi van a helyén), és városba költözött; de nyári éjszakákon hálózsákkal visszajárt a még birtokában levő föld mezsgyéjén álló pajtába, ahol aztán egy nyári éjjel elhunyt.

Ez a pajta állt azon a gyomverte földön, amelyet Shade dőfködött a Maud néni kedvenc botjával. Egy szombat este a campus szállodájának egyik fiatal diák alkalmazottja valamilyen okból betért oda egy helybeli fruskával, és amint éppen csevegtek vagy szundikáltak, csikorgó hangok és röpködő fények rémítették halálra és készítették fejesztett menekülésre őket. Nemigen firtatta senki, hogy mi okozta a megfutamodásukat – egy megbántott kísértet-e vagy netalán egy kikoszarozott udvarló. Hanem a

Wordsmith Gazette („az Egyesült Államok legrégebbi diákújságja”) tudomást szerzett az esetről, és úgy rávetette magát, mint valami vásott kolyókkutya. Az okkult jelenségek számos úgynevezett kutatója kereste fel a helyszínt, és az ügy körül, a leghírhedtebb egyetemi tréfacsinálók részvételével, akkora hajcihó kerekedett, hogy Shade pánasszal fordult a hatóságokhoz, mire az ócska pajtát tűzveszélyesnek minősítették és lebontották.

Én azonban Jane P.-től egészen másfajta és jóval megrendítőbb értesüléseket szereztem – és ezekből megértettem, miért látta jónak a barátom, hogy banális diákcsínynek állítsa be a dolgot, és most már nagyon bántam, hogy egy alkalmas szünetben kozbeszúrtam az Onhava Egyetem históriájának egy rendkívüli epizódját, és ezzel megakadályoztam benne, hogy végére jusson zavarosan és zavartan előadott mondókájának (mert mint egy korábbi jegyzetemben említettem, mindig ódzkodott tőle, hogy halott gyermekét szóba hozza). Az az epizód különben az Úr 1876. esztendejében történt. No de térjünk vissza Hazel Shade-hez! Pszichológiatanára, aki az „Autoneurinológiai viselkedésminták az amerikai egyetemi hallgatók között” című témában gyűjtött adatokat, nagy ravaszul dolgozatot íratott a diákjaival „tetszőleges tárgyról”, és Hazel elhatározta, hogy személyesen jár a végére a „jelenségeknek”. Szülei csak azzal a feltétellel egyeztek bele, hogy éjszaka felkeresse a pajtát, ha a biztos támasznak tekintett Jane P. is vele megy. Alighogy a lányok letelepedtek, kitört az égiháború, egész éjszaka tartott, és akkora csinnadrattába és villogásba borította menedéküket, hogy belső hangokat vagy fényeket lehetetlenség volt megfigyelni. Hazel nem adta fel, és néhány nap múlva megkérte Jane-t, hogy menjen vele újra, de Jane nem mehetett. Azt mondja, a White ikreket ajánlotta maga helyett (két helyes fiút a diákkörből, akik ellen Shade-éknek sem volt kifogásuk). Hazel azonban kereken visszautasította ezt a megoldást, és nagy családi veszekedés után fogta a lámpáját meg a jegyzetfüzetét, és egyedül vágott neki az útnak. Gondolhatni, mennyire félték Shade-ék, hogy visszatér a kínos história a kopogó szellemmel,* de a mindig bölcs Satton doktor váltig állította – fogalmam sincs, milyen alapon –, hogy gyakorlatilag nem ismeretes olyan eset, amikor ugyanazon személyen hat év leforgása után ismét ugyanazon típusú lelki betegség tört volna ki.

Jane megengedte, hogy lemásoljak egyet-mást Hazel jegyzeteiből egy helyszíni feljegyzéseken alapuló gépiratról:

22.14: A megfigyelés kezdete.

22.23: Kaparászó és motoszkáló hangok.

22.25: Halvány fénykarika, akkora, mint egy kis csipke alátét; végigsuhant a sötét falakon, a bedeszkázott ablakokon és a padlón; változtatta helyét, hol itt, hol ott tűnt fel, táncolt föl-alá; olyan volt, mintha lecsapó karmokra várna incselkedve, hogy még idejében elmeneküljön. Eltűnt.

22.37: Visszatért.

A jegyzetek még oldalakon keresztül folytatódnak, de nyilvánvaló okokból le kellett mondanom róla, hogy szó szerint idézzem őket ebben a kommentárban. Voltak hosszú szünetek, aztán megint a „kapirgálás-nyiszatolás” és a fénylő karika visszatérései. Ha-

* Maud nagynénje halála után, 1950-ben, a üzenet éves Hazel megrémítette a szüleit, mert a házban egyre-másra bukkantak fel kísértet jelenlétére valló nyomok, és ezeket minden valószínűség szerint a neurotikus leány állította elő. (A ford.)

zel beszélt hozzá. Ha olyasmit kérdezett tőle, amit az elragadóan ostobának talált („Lidércfény vagy?”), akkor révülten ingatta magát tagadólag ide-oda, amikor pedig komoly választ akart adni egy komoly kérdésre („Halott vagy?”), lassan felemelkedett, olyasformán, mintha egy súlyosan igenlő lepottyanáshoz gyűjtené a magasságot. Olykor egy darabig válaszolt az ábécére, amit Hazel felmondott, mégpedig úgy, hogy nyugton maradt mindaddig, amíg el nem hangzott a helyes betű, olyankor aztán egy kis ugrással jelezte a jóváhagyását. Ezek az ugrások azonban egyre fáradtabbak lettek, és néhány szó lassú kibetűzése után a köröcske elbágyadt, mint egy fáradt gyerek, majd végül bekúszott egy repedésbe; aztán egyszer csak kiszókkent onnan, szertelen élénkséggel forgott körbe-körbe a falakon türelmetlenségében, hogy folytatódjék a játék. Amit végül is sikerült összegyűjteni, a csonka szavak és értelmetlen szótagok kusza halmaza egyetlen rövid sort tett ki Hazel aggályos jegyzetei közt. Ide másolom ezeket az egyszerű betűcsoportokat:

atalan tatl út men nem go vén gacs alán ot monda tald nag mes fölt tala szól

A jegyzőkönyvhöz fűzött megjegyzéseiben a megfigyelő azt állítja, hogy nyolcvanszor kellett elmondania vagy legalábbis elkezdenie az ábécét (szerencsére túlteng az *a*), de tizenhét esetben nem járt semmilyen eredménnyel. Az elválasztás, ha ilyen ingatag időközökön alapul, óhatatlanul önkényes; némelyik zagyaságot el lehet rendezni más lexikai egységekbe, de az egésznek ettől sincs több értelme (pl. „lant”, „men-nem”, „csalán”). Mintha a pajtakísértet a gutaütött ember kásás-keserves módján fejezte volna ki magát, vagy mint az, aki félig ébredt fel a mennyezeti fény kardjával lekaszabolt félálmából, és akinek nehezen forgó, duzzadt nyelve hasztalanul próbálja szabatosan megfogalmazni a kozmikus következményekkel járó katonai katasztrófát. És ebben az esetben egy olvasó vagy egy hálótárs kérdései elől mi magunk is szívesen merültünk volna vissza haladéktalanul a boldog feledésbe – ha nem ösztökél egy örögi erő, hogy titkos tervet keressünk az abrakadabrában,

812 Valami pánt-és-tulipánt-szerűt:

813 A játékban mintát, megfelelést.

Iszonyodom az ilyen játékoktól; pokolian megfájdul tőlük a fejem – de erőt vettem magamon, és a kommentátor végtelen türelmével és undorával silabizáltam Hazel beszámolójában a nyomorék szótagokat, hogy legalább valami halvány utalást találjak bennük a szerencsétlen leány sorsára. Nem találtam semmit. Sem a vén Hentzner kísértete, sem valami lesben álló csibész játékos zseblámpája, sem Hazel tulajdon leleményes hisztériája nem kínál olyasmit, amiből akár a leghalványabb előjelet lehetne kiolvasni, vagy bármilyen utalást közelgő halálának körülményeire.

Hazel beszámolója hosszabb is lehetett volna, ha – mint Jane-nek elmondta – a „motoszkálás” kiújulása föl nem borzolja elcsigázott idegeit. A mindeddig üztes távolban megmaradó fénykarika most harciasan rávetette magát a lábára, úgyhogy kis híján leesett a fatönkről, amin ült. Egyszeriben tudatára ébredt, hogy kettesben van egy megmagyarázhatatlan és talán nagyon gonosz lényvel. Úgy reszketett, hogy csaknem kificamodott a lapockája, és hanyatt-homlok igyekezett vissza a csillagos éjszaka mennyei védelme alá. Egy ismerős gyalogösvény nyugtatóan terelgette, és apró jelekkel (magános tücsök, magános utcalámpa) segítette hazáig. Ott aztán megállt, és rémülten fölkiáltott: sötét és fakó foltok fantasztikus figurává összeálló rendszere emelkedett fel a kertü padról, amelyet a tornác fénye éppenhogy megvilágított. Fogalmam

sincs, milyen lehet az október éjszakai átlagos hőmérséklet New Wye-ban, mindenesetre meghökkentő mérvű apai aggodalom indokolja csak a virrasztást a szabad ég alatt pizsamában és abban a leírhatatlan „házikabátban”, amelyet utóbb az én születésnapj ajándékom volt hivatva felváltani (lásd a 181. sor jegyzetét).

A tündérmesékben mindig „három éjszaka” szerepel, és ebben a szomorú tündérmesében is volt még egy harmadik éjszaka. Ezúttal Hazel azt akarta, hogy vele együtt szülei is tanúi legyenek a „beszélő fénynek”. E harmadik pajtai összejövetel percei nincsenek megörökítve, én azonban megkínálom az olvasót az alábbi jelenettel – érzésem szerint nem lehet nagyon messze az igazságtól:

A KÍSÉRTETES PAJTA

Koromsötétség. Apa, Anya és Leány halk lélegzését hallani különböző sarkokból. Három perc telik el

APA (*Anyához*) Kényelmesen ülsz ott?

ANYA Aha. Ezekon a krumpliszákokon egészen...

LEÁNY (*mint egy gőzgép*) Sssss!

Tizenöt perc telik el csöndben. A sötétben lassanként kivehetővé válik a kékes csikokra szabdalé éjszaka és egy csillag

ANYA Ez a Papa hasa volt, azt hiszem... nem kísértet.

LEÁNY (*gúnyos nyomatékkal*) Nagyon vicces!

Újabb tizenöt perc telik el. A szakmai gondolataiba mélyen elmerült Apa minden célzatosság nélkül sóhajt egyet

Muszáj állandóan sóhajtozni?

Eltelik tizenöt perc

ANYA Csípjén belém a kísértet, ha elkezdenék horkolni.

LEÁNY (*túlhangsúlyozott önuralommal*) Anya! Kérlek! Kérlek, Anya!

Az Apa a torkát koszorúli, de aztán inkább mégsem mond semmit. Újabb tizenkét perc telik el

ANYA Tudtok róla, hogy a hűtőszekrényben van még képviselőfánk?

Csak ez hiányzott

LEÁNY (*kitör*) Mért kell neked mindent elrontani? Mért kell mindig mindent elrontani? Mért nem tudod békén hagyni az embert? Ne nyúlj hozzám!

APA Nézd csak, Hazel, anyád nem szól többet egy szót se, folytathatjuk... de már egy órája ülünk itt, és későre jár.

Két perc szünet. A világ reménytelen, a túlvilág könyörtelen. Hazel csendes sírása hallatszik a sötétben. John Shade meggyújtja a lámpát. Sybil cigarettára gyűjt. Az ülés berekesztve

A fény többé nem jelentkezett, de ott világít megint AZ ELEKTROMOSSÁG TERMÉSZETE című rövid költeményben, amelyet John Shade 1958-ban elküldött a *The Beau and the Butterfly* című New York-i képeslapnak, de amely csak halála után jelent meg:

Sok kedves halottnak talán
Egy tungsten szál most otthona,
És hálósobám asztalán
Ott izzik más menyasszonya.

S fényével Shakespeare egymaga
Egy egész várost szór tele,
És Shelley lánglelkébe ma
Molylepkék szédülnek bele.

S hol a szám lámpaoszlopon
Kilencszázkilencvenkilenc
(Átdól a fény zöld lombokon),
Barát voltál, ki ott pihensz?

S mikor fakó síkság felett
Villám cikázik: ott zokog
Tamerlán, ott üvöltenek
Elkárhozott, bős zsarnokok.

(Hetzron Róbert fordítása)

Mellesleg szólva azt mondja nekünk a Tudomány, hogy a Föld nemcsak darabjaira törne szét, hanem el is illanna, mint egy kísértet, ha hirtelen kivonnák belőle az elektromosságot.

Karátson Endre

VAN-E AZ IRODALMI SZÖVEGNEK TÚLVILÁGA?¹

E furcsa kérdést Vladimir Habokov PALE FIRE (Halvány tűz, továbbiakban GYÉR VILÁG,² 1962) című regénye veti fel, melynek egyik részletét kommentálás végett kiszemeltem.

De miért éppen ezt a szerzőt, ezt a művét, ezt a passzust?

Azért, mert ez a kísértetjárásról szóló szöveg a maga körmönfont módján az irodal-